

Arü İlahiyat Araştırmaları Dergisi

Aru Journal of Theological Studies

15/June/2025

Mevlânâ'nın Mesnevîsinde Hadis-i Şerifler

Hadits In Mawlana's Masnavi

Yunus Yangın

Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı,
Tokat/Türkiye

Ph.D. Student, Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Sufism,
Tokat/Türkiye

e-mail: yunus.yangin9424@gop.edu.tr

ORCID: orcid.org/0009-0008-1527-545X

Makale Bilgisi | Article Information

Makalenin Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received Date: 25.01.2025

Kabul Tarihi | Accepted Date: 02.06.2025

Yayın Tarihi | Published Date: 15.06.2025

Yayın Sezonu | Pub. Date Season: Haziran/June

İntihal:

Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif Hakkı:

Yazarlar, dergide yayınlanan çalışmaların telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0

Uluslararası Lisans (CC BY NC) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyanı:

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Web Adresi:

aruilahiyatarastirmalaridergisi.com

Mevlânâ'nın *Mesnevî*sinde Hadis-i Şerifler

Öz

Araştırmamızda tasavvufta işârî yorum, Mevlânâ'nın (ö.672/1273) hayatı, *Mesnevî* eserinin tanıtımı, Mevlânâ'nın *Mesnevî*sinde yer alan hadisler ve bu hadislerin iktibasları incelendi. Bu çalışmada, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sinde yer alan hadis-i şeriflerin işârî yorum bağlamında incelenmesi amaçlandı. *Mesnevî*'nin birinci cildindeki hadisler, Tâhirulmevlevî (ö.1370/1951) şerhi ve Kütüb-i Sitte kaynaklarıyla karşılaştırmalı olarak analiz edildi. Sonuçlara göre, *Mesnevî*'deki hadislerin %92'si sahih kaynaklardan iktibas edilmiş olup, Mevlânâ'nın işârî yorum tekniği diğer mutasavvıflardan farklı olarak edebî bir üslupla harmanlanmıştır. Mevlânâ'nın hayatı ve eserleri, tasavvufta hadis ve yorumları, *Mesnevî*'de geçen hadisler üzerine yazılmış makaleler, tezler ve kitaplar nitel araştırma yöntemleriyle incelendi. Elde edilen veriler ışığında, *Mesnevî*'deki hadislerin diğer mutasavvıfların hadis ve âyet iktibaslarındaki kurallara uyduğu, fakat onlardan farklı olarak iktibas sanatının ustalıkla kullanıldığı, hadislerin tamamı yerine ana konuyu en iyi yansıtan kelime ve cümlelerin edebî bir üslupla muhataba sunulduğu gözlemlendi. Ayrıca, *Mesnevî*'de irşat gayesi ile toplumsal problemleri çözümüne ışık tutan hadislerin tercih edildiği belirlendi. *Mesnevî*'de yer alan hadislerin güvenilirliği konusu da tartışıldı ve sıhhatine dair hüküm verildi. Tâhirulmevlevî'nin şerhinden faydalanılarak *Mesnevî*'nin birinci cildinde yer alan hadislerin bir kısmı ele alındı. Böylece *Mesnevî*'nin hadislerle münasebeti ortaya konuldu.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, İşârî Yorum, Mevlânâ, Mesnevî, Mesnevî'de Hadis.

Hadits In Mawlana's Masnavi

Abstract

In our research, the interpretation in Sufism, the life of Mawlânâ (d.672/1273), the introduction of his work Mesnawî, the hadiths in Mawlânâ's Mesnawî and the quotations of these hadiths were examined. In this study, it was aimed to analyze the hadiths in Mawlânâ Jalâl al-Dîn al-Rûmî's Masnavi in the context of al-Ishârî interpretation. The hadiths in the first volume of the Masnavi were analyzed comparatively with the commentary of Tâhirulmevlevî (d.1370/1951) and the sources of the Qutub-i Sitte. According to the results, 92% of the hadiths in the Masnavi are quoted from authentic sources, and Mawlânâ's technique of literal interpretation is blended with a literary style unlike other Sufis. The life and works of Mevlânâ, hadith in Sufism and its interpretations, articles, theses and books on hadiths in the Masnavi were analyzed by qualitative research methods. In the light of the data obtained, it was observed that the hadiths in the Masnavi follow the rules of hadith and verse quotations of other Sufis, but unlike them, the art of quotation is used skillfully, and instead of the whole hadiths, the words and sentences that best reflect the main subject are presented to the addressee in a literary style. In addition, it was determined that hadiths that shed light on the solution of social problems with the aim of guidance were preferred in Masnavi. The reliability of the hadiths in the Masnavi was also discussed and their authenticity was judged. Some of the hadiths in the first volume of the Masnavi were discussed with the help of Tâhirulmawlevî's commentary. Thus, the relation of the Masnavi with hadiths was revealed.

Key Words: Sufism, Illuminationist Interpretation, Mevlana, Masnavi, Hadith in Masnavi.

Giriş

Tasavvuf ile hadis ilmi arasındaki ilişki, İslâm düşünce tarihinde sıklıkla tartışılan bir konudur. Bu çalışma, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki hadis kullanımını merkeze alarak, işârî te'vilin teorik çerçevesini somut örneklerle ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın temel problemi, mutasavvıfların hadisleri zâhirî anlamından farklılaştıran yorumlarının ilmî temelini sorgulamaktır.

Mesnevî'de, Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221) ve Gazzâlî (ö. 505/1111) gibi yazarların izleri görülmekte; insan sevgisi, ahlâk ve irfan temaları ön plana çıkmaktadır. *Mesnevî*, İslâmî bir eser olup, toplumun her kesimine hitap eden bir seyrüsülûk eseridir. Mevlânâ, eserinde Kur'ân ve Hadis'e referanslar vererek derin anlamlar sunmaktadır.

Mevlânâ'nın eserinde hadisleri kullanma şekli, onun mânevî derinliğini ve Hz. Peygamber'e olan sevgisini ortaya koymaktadır. *Mesnevî*'de yer alan hadisler, farklı yorumlama teknikleriyle zenginleştirilmiş ve eserdeki mânevî mesajların derinliğini artırmıştır. Bu hadislerin bir kısmı zâhirî anlamlarıyla ele alınırken, bazılarının derin işârî anlamlar taşıması dolayısıyla okuyuculara farklı bakış açıları sunulmuştur.

Araştırmamızda, muhaddis ve sûfî olarak Mevlânâ'nın tasavvuf ve hadis literatürüne kattığı remizler ve işaretlerin hem günümüze hem de o dönemin toplumuna ışık tuttuğunu gözlemledik. Mevlânâ'nın *Mesnevî* eseri üzerinden muhaddis kimliğine dair bazı aydınlatıcı noktalar sunmaya çalıştık. İşârî yorumun kökeni, ulemâ-i rûsûm ile tasavvuf âlimleri arasında hadislere yaklaşımda ortaya çıkan farklılıklar, *Mesnevî*'de geçen hadislerin sayılarının belirlenmesi ve *Mesnevî*'deki uydurma hadislerin tespiti, araştırmamızın temel problemlerini oluşturmaktadır.

Bayram, Karapınar, Koçkuzu, Ünlü, Yardım ve Fûrûzanfer gibi önemli ilim ve fikir insanlarının çalışmaları, araştırmamızın konusu ile ilgilidir. Konu edilen eserlerde, *Mesnevî*'de hadislere atıfta bulunulan beyitler titizlikle incelenmiş ve Mevlânâ'nın sûfî kimliği ile hadisleri ele alış biçimleri değerlendirilmiştir.

Araştırmamızda şu sorulara yanıt arayacağız: Mevlânâ'nın şahsî hayatının ve toplum sorunlarının onun sûfî kişiliğine etkileri nelerdir? Mevlânâ'nın etkisinde kaldığı tasavvufî akımlar nelerdir? *Mesnevî*'nin diğer tasavvufî eserler içerisinde hadisleri kullanmadaki konumu nedir? İşârî yorum, *Mesnevî*'de nasıl bir biçim almıştır? Hadisler, *Mesnevî*'de nasıl kullanılmıştır? *Mesnevî*'nin şerhlerinde hadis atıfları nasıl te'vil edilmiştir? *Mesnevî*'de hadislere yapılan atıfların altında yatan sebepler nelerdir? Zâhirî âlimler açısından *Mesnevî*'deki hadislerin güvenilirlik derecesi nedir?

Tasavvufun kökeniyle ilgili yapılan suistimallere karşı, onun temelini hadislere dayandığını ortaya koymak önemlidir. Bu problemi *Mesnevî* örneği üzerinden sunarak, Mevlânâ'ya verilen değer arkasında Kur'ân ve Sünnet'e olan sıkı bağlılığının yattığını

kanıtlamayı amaçlıyoruz. Tasavvufta işârî yorum tarzının ve dini metin yorumlama kriterlerinin anlaşılması, Mevlânâ'nın hadislerle yaklaşımını ortaya koyacaktır.

1. Tasavvufta İşârî Yorum

Mutasavvıfların eserlerine etki eden iki belirgin yönelimden bahsedilebilir. İlk olarak vecd ve aşkı temsil eden, şatahat ve cezbe gibi hallerin tecrübesi, eserlerine ve hal tercümelerine yansımıştır. Diğer yandan, ulemânın çoğunluğu, şer'î-şerif'e ve İslâm'ın tevhid ilkesine aykırı bir tutum sergilemedikleri sürece şatahat ve cezbe ile ilişkili eserleri makbul saymışlardır. İkinci meşrepteki mutasavvıflar ise şeriatin zâhirine odaklanan ve ilmi yönelimi mânevî halinden ağır basan kişilerdir. İçinde bulundukları mânevî hali ilimleri oranında yorumlayarak daha çok zâhirî bir tutumla eser vermektedirler. Bahsi geçen ayrımı göz önünde bulundurduğumuzda, Mevlânâ'yı birinci meşrebe mensup bir mutasavvıf olarak değerlendirmekteyiz. Ancak bu iki grup mutasavvıf zümresinin kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı düşüncesine kapılmamalıyız. Zira, yönelimler arasında gelişen hoca-talebe, mürid-mürşid ilişkileri ve farklı meşrepler arasındaki mutasavvıfların eser tâlimleri ve şerhleri, bu kanaatin yanlışlığını gösterir.¹

Mutasavvıflar, nasları yorumlarken zâhir-bâtın dengesini gözetken işârî bir metod benimsemiştir. Bu yöntem, Mevlânâ'da edebî metaforlar ve hikâyelerle iç içe geçmiş bir biçimde karşımıza çıkar. Sûfiler arasında İbâhiliğe varan yorumlar ise bu tutumun istisnaları arasında yer alır. Kişisel yorumu, Kur'an'ın ve sünnetin gerçek yorumu olarak görmek, Bâtınî bir eğilimdir. Zorlayıcı ve kontrolsüz bir şekilde şahsî yoruma kayma riski, işârî yorumlar için de söz konusu olabilir. Nasların te'vilini bu bilgiler ışığında tasnife tâbi tuttuğumuzda, zâhir, bâtin ve işârî olarak üçe ayırmamız mümkündür.² Hadis te'vil ve şerhinde bir diğer tasnif ise; işârî, zâhirî, lugavî, Ehl-i Sünnet, Bâtını ve Şii-İsmâilî'dir. Mutasavvıflar, mânaları kalbe doğan remz ve işaretlerle, kural ve ilkelerine bağlı kalarak uyguladıkları işârî yorum metodunu kullanırlar. Yorumlarda öne çıkan tutum daha çok terbiye ve irşad odaklıdır.³ Mutasavvıfların işârî tefsirlerde ortaya koydukları şartlar, derin bir anlayışın ve ince bir bilginin yansımasıdır. Bu şartlar şu şekildedir:

1. Yorumlar naslardaki zâhirî mânaya uyumlu olmalıdır.
2. Bâtınilerde olduğu gibi sadece işârî mâna, hakiki mâna olarak algılanmamalıdır.
3. Lafızla alakasız zorlama yorumlardan kaçınılmalıdır.

¹ Fikret Karapınar, "Hz. Mevlânâ'nın Eserlerinde Hadis Kültürü", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 15/1 (2015), 118,119.

² Karapınar, "Hz. Mevlânâ'nın Eserlerinde Hadis Kültürü", 120.

³ Fatih Bayram, "Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si Ekseninde Hadis Yorumu Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi* 3/1 (2019), 20-21.

4. Şeriatin geneline ve aklın ilkelerine aykırı yorumlardan kaçınılmalıdır.
5. Akli karıştıracak yorumlardan uzak durulmalıdır.⁴

Dinî metinlerde sıkça karşılaşılan kabuk ve öz meselesi, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde de önemli bir yer tutmaktadır. Kadın-erkek, gece-gündüz, ehl-i iman-ehl-i küfür gibi zıtlıklar, insanın anlam arayışında ve nefsinin bilisinde varoluş şüphesini ortaya çıkarır. Bu şüpheyi ortadan kaldırmanın yolu, kabuktan ziyade öze vurgu yapmaktan geçer. Taklit seviyesindeki arayış ve biliş, yalnızca mânaya yani bâtına vakıf olunduğunda gerçek bilgiye ulaştırabilir.⁵

Mutasavvıfların hadislerle meşgul oldukları görülmekte, ancak ulemâ-i rüsûm'un hadislerle yaklaşımından farklı bir yol izledikleri anlaşılmaktadır. Özellikle *Mesnevî*, genel olarak diğer tasavvuf eserleri, hadis literatürüne işârî yorumlarıyla önemli katkılarda bulunmuştur. Mevlânâ, hadislerin te'vilinde mükâşefe ve ilham yolunu kullanmıştır.

İşârî yorumun şerh edebiyatındaki yeri, önemi, ilke ve esasları verilmiştir. Şimdi Mevlânâ'yı hayatıyla birlikte bir sûfî-muhaddis olarak tanıtmaya çalışacağız.

2. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Hayatı ve Etkileri

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'yi yaşadığı dönemin sosyal ve siyasî sorunlarından bağımsız olarak değerlendirmek, sosyolojik ve epistemolojik açıdan yetersiz bir yaklaşım olacaktır. Bu nedenle, gençliğinden vefatına kadar olan eğitim hayatı kadar, yaşadığı çağın Anadolu'sunun toplumsal ve siyasî meseleleri de dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, Mevlânâ'nın hayatını mevcut imkânlar çerçevesinde içsel ve dışsal bağlamda ele almaya gayret edeceğiz.

Mevlânâ Celâleddin-i Rumi, gerçek adıyla Muhammed Çelebi, 6 Rebiü'l-evvel 604/30 Eylül 1207 tarihinde günümüz Afganistan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Mevlânâ, Hüdâvendigâr, Rûmî, Molla Hünkâr, Mollâ-yı Rûm gibi unvanlara sahiptir.⁶ Babası, Kübreviyye tarikatının önde gelenlerinden ve Hazreti Ebubekir'e dayanan bir soydan gelen Sultânü'l-Ulemâ Muhammed Bahâeddin Veled bin Hüseyin el-Bekrî'dir (ö.628/1231). Annesi ise Harzemşahlar'dan Alâeddin Muhammed'in (ö. 596/1200) kızı Mümine Hatun'dur (ö. 621/1224). Bahâeddin Veled, siyasî bir fikir ayrılığı nedeniyle üç yüz deveden oluşan kervanla ailesiyle birlikte Belh'den ayrılır. İlk durağı Nişâbü'r olur ve burada dönemin mânevî büyüklerinden Ferîdüddin Attâr ile buluşur. Attâr, Mevlânâ'ya burada *Esrârname* adlı eserini hediye eder. Kafîle, Nişâbü'r'dan Bağdat, Kûfe, Hicaz, Kudüs, Şam ve Halep üzerinden Anadolu'ya geçer ve Malatya ile Erzincan'a uğrar.

⁴ Seyit Avcı, *Sûfîlerin Hadis Anlayışı Bursevi Örneği* (Ensar Yayıncılık, 2004), 280.

⁵ Bayram, "Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si Ekseninde Hadis Yorumu Üzerine Bazı Değerlendirmeler", 19.

⁶ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf Ve Tarikatlar* (Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 2022), 377.

Bahâeddin Veled Erzincan'da dört yıl medresede eğitim vererek irşad görevini sürdürür. Ardından Larende ve Karaman'a geçer. Karaman'da Emîr Sultan (ö. 833/1429?) tarafından inşa ettirilen medresede yedi yıl muallimlik ve vâizlik yapar. Mevlânâ'nın iki oğlu Sultan Veled (ö. 712/1312) ve Alâeddin Çelebi (ö. 660/1262) burada dünyaya gelir. Bahâeddin Veled, dönemin sultanı Alaaddin Keykubat'ın daveti üzerine ailesiyle birlikte Konya'ya yerleşir. Mevlânâ, babasının 628/1231 yılında vefat etmesiyle mürşidlik makamına geçer. Mevlânâ dört ayrı medresede ve evinde ders verir. Ayrıca babasının eseri *Maârif*'i talebelerine okutur. Mevlânâ, gençlik döneminden itibaren kitleleri etrafında toplayarak vaazlar vermiştir.⁷

Mevlânâ daha Anadolu'ya ayak basmadan çeyrek asırdır Mağrib, Ortadoğu, Orta Asya ve İran kültürlü akım ve mezhepler burada mevcuttu. Bu kültürlerin harmanladığı bir tasavvufî perspektif sergilemesi, onu farklı kılan unsurlardan biridir. Bu üç akım, Mağrib'den Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö.638/1240) vahdet-i vücûd akımı, Irak menşeli Necmeddîn-i Kübrâ'nın (ö. 618/1221) zühhd temelli tarikatı ve Şems-i Tebrîzî (ö.645/1247?) aracılığıyla Horosan Melâmiliği'nin ilâhî aşk ve cezbeyle dayalı mektebidir. Ayrıca Selçuklular'ın Moğol hakimiyetine teslim olduğu 1240 yılından itibaren Moğol istilacılarının yaşattığı sosyal buhran, Mevlânâ'nın eserlerini ve sûfî kimliğini doğrudan etkilemiştir.⁸

Mevlânâ'nın eğitim hayatında, babası Bahâeddin Veled'in yanı sıra, ona atabeylik yapan ve babasının halifesi olan Seyyid Burhâneddîn (ö. 639/1241)'in de önemli bir yeri vardır. Mevlânâ, babasından temel İslâmî eğitimini alırken, Seyyid Burhâneddîn'den hâl ilmini öğrenmiştir.⁹

Mevlânâ, hayatını hamlık, pişmek ve yanmak olarak üç evreye ayırır. Hamlık evresi, Seyyid Burhâneddîn'e mürid olduğu dönemdir; pişmek evresi, Seyyid ile geçen dokuz yılını kapsar; yanmak evresi ise Şems ile buluşmasından vefatına kadar olan süreçtir.¹⁰

Mevlânâ'nın ahyâr, ebrâr tariklerindeki kişiliği, Şems-i Tebrîzî ile vuslatından sonra şuttâr tarikine dönüşmüştür. Böylece aşk ve cezbe yoluna intisabı gerçekleşmiştir.¹¹ Şems'in Mevlânâ üzerindeki en büyük etkilerinden biri, Kalenderî geleneğinde benimsenen ilmin insanı muhabbetullâh'a götürmede yetersiz kalacağı inancını Mevlânâ'ya tattırmasıdır.¹² Mevlânâ ile Şems arasında klasik mürîd-mürşid ilişkisinden

⁷ Kadir Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri* (İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2016), 182-187,190,201.

⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sûfiliğine Bakışlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 128-129,140.

⁹ Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, 193,194.

¹⁰ İsa Çelik, "Tasavvuf Klasikleri", *Mesnevî-i Manevî*, ed. Ethem Cebecioğlu (Ankara: Erkam Yayınları, 2010), 404.

¹¹ Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, 228.

¹² Ocak, *Türk Sûfiliğine Bakışlar*, 132.

ziyade sohbet temelli bir tasavvufî eğitim mevcuttur.¹³ Mevlânâ, zâhir alim tavrıyla vaaz ve ders verirken, hâl ilmine önem veren bir mutasavvıfa dönüşmesinde Şems-i Tebrîzî'nin sûfî kimliğinin büyük rolü olmuştur. Mevlânâ'nın dünyasında Şems'in değer ve kıymeti, *Mesnevî*'nin birinci defterinin 123. beytinden 142. beytine kadar olan manzumede görülmektedir.

Şems'in vefatından veya gaybından doğan eksikliği, 10 yıllık bir süre zarfında halifesi Selâhâddîn-i Zerkûb (ö.657/1258) doldurmuştur. Zerkûb'un vefatından sonra Hüsameddin Çelebi (ö. 683/1284), Mevlânâ'nın en çok muhabbet ve iltifat gösterdiği halifelerinden biri olmuştur. Hüsameddin Çelebi, müridânın *Mantiku't-Tayr* ve *Hadika* gibi tasavvufun seyrüsülûk ilkelerini içeren eserleri okumasına şahit olmuş ve Mevlânâ'dan müridlere rehber olacak bir eser yazılması gereğini dile getirmiştir. Bu talep üzerine, sarığından ilk on sekiz beytin yazılı olduğu nüshayı çıkararak "Çelebi sen yazarsan ben de söylerim." demiş ve böylece *Mesnevî*'ye başlanmıştır.¹⁴

Mevlânâ, yedi gün süren ateşli bir hastalığın neticesinde vefat etmiştir. Cenazesinde ağlanmamasını vasiyet etmiş ve öldüğü günü kavuşma günü olarak kabul etmiştir.¹⁵ Mevlânâ'nın 672/1273 yılındaki şeb-i arûs'undan sonra halifesi Çelebi, irşad makamını 1284 yılına kadar doldurmuştur.¹⁶

Sultan Veled, mevlevîhâneleri kurmuş, tarikatın ilke ve esaslarını belirlemiş ve Mevlânâ'dan sonra Mevlevîliği bir tarikat haline getirmiştir. Kalem efendileri ve siyasî çevrelerde ilgi uyandıran Mevlevîlik, Çelebilik makamı ile dergahların tayin ve azlini gerçekleştiren merkezî bir yapı haline gelmiştir. Sultan Veled'in oğlu Ârif Çelebi (ö. 719/1320), tarikatın teşkilatlanmasını ve Mevlevîliğin yayılmasını sağlamıştır.¹⁷ Mevlevîlik tarikatının Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'den devam eden koluna "Çelebiler", kızı Mutahhere Abide Hatun'dan (ö. ?) devam eden koluna ise "İnas Çelebiler" denir.¹⁸

Mevlânâ'nın etkili olmasında ve günümüze kadar etkisini sürdürmesinde, dinî ve edebî şahsiyetinin tanınmasında *Mesnevî-i Şerif*'in etkisinin yadsınamayacak kadar çok olduğu kanaatindeyiz. Bu mübarek eserin üzerine yazılan şerhlerin sayısının ve okunması için oluşturulan kurumların varlığı, bu etkiyi gözler önüne sermektedir. Şimdi *Mesnevî-i Mânevî*'nin oluşumu, içeriği ve geçirdiği evreleri ele alarak etkisinin büyüklüğünün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaya çalışacağız.

¹³ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf Ve Tarikatlar*, 379.

¹⁴ Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, 229,233,239,241.

¹⁵ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 383.

¹⁶ Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, 241.

¹⁷ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 383.

¹⁸ Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, 285.

3. Mesnevî-i Mânevî'ye Bir Bakış

Mevlânâ, tasavvufa intisabından sonra şiirle ilgilenen sûfî şairlerden biri olmuştur. Mânevî tecrübeleri, muhabbetullâh'ı ve tasavvufî ilkeleri terennümde bir vasıta olarak şiiri kullanmıştır.¹⁹ Eserlerini Anadolu'nun edebî dili ve ana dili olan Farsça ile kaleme almıştır. O, vahdet-i vücûd felsefesinde varlık meselesini insanın merkezine yerleştirerek şiiri bir araç olarak kullanmıştır. Bu sayede şiirlerine estetik-ahlâkî bir derinlik kazandırmıştır.²⁰ Mevlânâ'ya göre şiir, hakikatleri açığa çıkaran ilâhî bir sarhoşluk aracıdır.²¹

İran-Türk edebiyatında “Mesnevî” denildiğinde akla gelen, iki mısralı kafiyeleyi beyitler (aa bb cc...) ile *Leyla ile Mecnun* tarzındaki manzum hikâyeler ve elbette Mevlânâ'nın eşsiz *Mesnevî* eseridir. Mevlânâ'nın olgunluk döneminde kaleme aldığı *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti, bizzat Mevlânâ tarafından yazılmış; geri kalan beyitlerin kâtipliğini ise Hüsameddin Çelebi üstlenmiştir. Birinci cilt tamamlandıktan sonra, Çelebi'nin eşinin vefatı nedeniyle iki yıl ara verilmiş ve ardından 657/1258 tarihinde başlayan eser, 672/1273 yılında sona ermiştir.²²

Mesnevî, zengin Tekke edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır.²³ Arûz vezninin *fâ'ilâtun fâ'ilâtun fâilun* kalıbında yazılmış olan eser, 25,618 beyitten oluşmaktadır.²⁴ *Mesnevî*'nin yazılı en eski nüshası Sultan Veled'in “*Veledî Nüshası*”dır.²⁵ *Mesnevî* toplamda altı defterden oluşmaktadır. İsmâil Ankaravî'nin (ö. 1041/1631) sonradan bulup şerh ettiği yedinci defter ise önceki altı deftere kıyasla edebî derinlikten uzak ve ruhsuz olarak değerlendirilmiştir. Mevlânâ'nın vefatından sonra ortaya çıkan sözlerin varlığı ve Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabî'yi eleştiren ifadelerin yer alması sebebiyle, Bediüzzaman Fûrûzanfer, Âbidin Paşa (ö.1843-1906) ve William Chittik gibi âlimler tarafından bu defterin *Mesnevî*'den olmadığı iddialarına yol açmıştır.²⁶

Mesnevî'yi Fars dilini bilen ve okumaya, şerh etmeye icazeti olan kişilere “Mesnevîhan” denilmektedir. *Mesnevî*, vakfiyelerde, mevlevîhânelerde, Mevlevî tekkelerinde, dârü'l mesnevî ve saraylarda okutulmuştur.²⁷

¹⁹ Ocak, *Türk Sûfiliğine Bakışlar*, 124.

²⁰ Ocak, *Türk Sûfiliğine Bakışlar*, 132.

²¹ Çelik, “Tasavvuf klasikleri”, 432.

²² Ali Osman Koçkuzu, “Mesnevî'nin Birinci Defterinde Hazret-i Peygambere ve Hadislerine Yapılan Atıflar Üzerine”, *Diyanet Dergisi* 23/2 (1987), 411,412.

²³ Gülcan Ünlü, *Mesnevî-i Şerîf'te Hz. Peygamber* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 2.

²⁴ Çelik, “Mesnevî-i Manevî”, 428.

²⁵ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 380.

²⁶ Çelik, “Mesnevî-i Manevî”, 412-414.

²⁷ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 381.

Mevlânâ, *Mesnevî*'ye Hüsameddin Çelebi'nin teşvik ve katipliği dolayısıyla "*Hüsâminâme*" ismini vermiştir.²⁸ Eser, ilimlerin hazinesi anlamında "*Hazâinü'l-Ulûm*" ve mârifet denizi anlamında "*Deryâ-yı Ma'rîfet*" gibi isimlerle anılmıştır. Bu eser, bir nevi Kur'ân ve Sünnet'in intâk ve teşhis sanatı ile tefsiridir. Eserdeki her hikâyeye; âyet ve hadislerin tefsiri niteliğindedir ve bu nedenle "*Mağz-ı Kur'ân*" olarak da adlandırılmıştır. Ayrıca ahlâkî ve ictimâî düşünceleri kendine has üslubu ile hikâyeleştirerek okuyucusuna sunmuştur.²⁹

Mesnevî'deki hikâyelerde Feridüddin Attar, Gazzâlî, Şems-i Tebrîzî, Sa'lebî (ö. 427/1035) ve Beydebâ (ö. ?) gibi yazarların izleri görülmektedir.³⁰ Mevlânâ, okuyucularından hikâyelerin şekline ve şiirin yapısına bakarak, dünyevî zevklerin ötesinde ibretlik mesajlar, hikmet ve irfan ile insan-ı kâmile ulaşma ve tasavvufî terbiye gibi derin anlamlar elde etmelerini istemiştir.³¹ *Mesnevî*'nin içeriğine tam anlamıyla hâkim olmanın yolu, Hz. Peygamber'in hayatını ve güzel ahlâkını iyi anlamaktan geçmektedir.³² Mevlânâ, sünnetin yolunda olmayı bir onur saymıştır. Atıfta bulunduğu hadisler, döneminin İslâmî yaşayış ve medeniyetine dair günümüze ışık tutmaktadır. *Mesnevî*'deki baskın tema, insan sevgisine, ahlâka, akla ve irfana verilen değerdir.³³

Bu bilgiler ışığında, *Mesnevî*'nin öncelikle İslâmî bir eser olduğu ve etkisinde kaldığı edebî ve ilmî şahsiyetlerin eserlerinden oluştuğu aşikardır. Hem dil hem de içerik açısından toplumun her kesimine hitap ettiği görülmektedir. Mevlânâ'nın asıl amacı, edebî olmaktan çok, içerik ve mânasıyla bir seyrüsülûk eseri ortaya koymaktır. Buna rağmen, özel olarak İran-Fars kültüründe, genel olarak dünya çapında ilmî ve edebî çevrelerce karşılık bulmuştur. Geride bıraktığı etki, Mevlânâ'ya ait olmayıp, ona atfedilen beyitlerin varlığıyla da anlaşılmaktadır.

3.1. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde Hadis

Mesnevî'deki atıflar arasında âyetler, hadisler, beldeler, peygamber isimleri ve geçmişte yaşamış kavimler bulunmaktadır. Eserde en fazla atıf ise Hazreti Peygamber'e yapılmaktadır.³⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*'de Hz. Peygamber'in yüce ahlâkını ve İslâm'daki yerini anlatmak için teşbihler sunmakta ve onun bazı hasletlerini okuyucuya aktarmaktadır. Hz. Peygamber hakkında güneş, kimyager, sultan, İsrâfil (a.s.)'in sûru gibi

²⁸ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 380.

²⁹ Çelik, "Mesnevî-i Manevî", 429-439.

³⁰ Özköse, *Anadolu Tasavvuf Önderleri*, 243.

³¹ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 380.

³² Ünlü, *Mesnevî-i Şerîf'te Hz. Peygamber*, 1.

³³ Koçkuzu, "Mesnevî'nin Birinci Defterinde Hadis Atıfları", 34.

³⁴ Koçkuzu, "Mesnevî'nin Birinci Defterinde Hadis Atıfları", 28.

teşbihler kullanır. Mevlânâ kendisindeki Allah ve Resûl sevgisinin izharı olarak içindeki hadsiz muhabbeti anlatmak zorunda hisseder.³⁵

Mevlânâ, *Mesnevî*'de hadisleri bir irşad aracı olarak kullanmıştır. Bu kullanım, diğer mutasavvıflardan farklı olarak edebî bir üslup taşır. Atıflarında taktiü'l-hadis metodunu tercih etmiş; yani hadisin mânası anlaşılacak ölçüde ana mesajı en iyi veren cümle veya kelimenin kesitini beyitlerinde kullanmıştır.³⁶

Hazreti Mevlânâ bazı hadisleri zâhirî, bazılarını ise işârî olarak yorumlamaktadır. Ayrıca, muhtelifü'l-hadis alanında kendi işârî yorumu ile harmanladığı, muhaddislerin çözüm yollarına uygun tutarlı te'viller de bulunmaktadır. Bazen *Mesnevî*'de zâhirî te'vil yöntemlerinden yararlanılmış ve mükerrer hadislerle de yer verilmiştir.³⁷

Beyitlerinde yüzden fazla hadise yer vermekte; "Peygamber dedi ki", "Resulullah söyledi", "Resûl'ün sözü", "Bu yüzden buyurmuştur", "Bu habere kulak ver" gibi ifadeler kullanmaktadır. Başlıkta geçen elliden fazla hadiste ise; "Resul Aleyhisselam'ın sözünün açıklaması hakkındadır", "Bu hadisin mânası hakkındadır", "Peygamberin bu hadisinin söyleniş sebebi hakkındadır" gibi ifadeler yer almaktadır.³⁸

Yardım, *Mesnevî* üzerine yapılan hadis çalışmalarından bahsederken Ankaravî'nin *Şerh-i Ankaravî*'sini ve Fûrûzanfer'in *Ehâdîs-i Mesnevî* adlı eserlerini zikretmektedir. Fûrûzanfer'e göre, *Mesnevî*'de 745 beyitte yer verilen hadislerin mükerreri olmaksızın ortalama 158 hadis içermektedir.³⁹ Karapınar ise *Mesnevî*'de geçen beyitlerin içerik ve anlam açısından 1000 civarında hadise işaret ettiğini belirtmektedir.⁴⁰ Belirlenen hadis sayılarındaki farklılıklar; mükerrer hadislerin dahil edilmesi ve hadislerle doğrudan değil, dolaylı işaretlerin yer alması gibi etkenlerden kaynaklanıyor olabilir.

Mükerrerleri ile birlikte yalnızca Kütüb-i Sitte'den alınan hadisler şu şekildedir: *Sahih-i Buhârî*'den 37, *Sahih-i Müslim*'den 42, *Sünen-i İbn Mâce*'den 34, *Sünen-i Ebû Dâvûd*'tan 33, *Sünen-i Tirmizî*'den 48, *Sünen-i Nesâî*'den 14 hadis iktibas edilmiştir. *Mesnevî*'de geçen 60 hadisin Beyhakî'ye (ö. 458/1066) ait olması dolayısıyla Mevlânâ'nın bu eserde en çok *es-Sünenü'l-Kebîr*'den yararlandığını söyleyebiliriz.⁴¹

Mutasavvıflar için mevzû hadis kullandıkları yönünde yaygın bir kanı bulunmaktadır. Ancak bu durumu ilmi bir çerçevede değerlendirdiğimizde, diğer İslâmî ilimlerde olduğu gibi tasavvuf ilminde de mevzû hadislerin kullanıldığını görebiliriz.⁴²

³⁵ Ünlü, *Mesnevî-i Şerîf'te Hz. Peygamber*, 101,103.

³⁶ Karapınar, "Hz. Mevlânâ'nın Eserlerinde Hadis Kültürü", 121,135,136.

³⁷ Bayram, "Mevlânâ'nın Mesnevî'si Ekseninde Hadis Yorumu Üzerine Bazı Değerlendirmeler", 39.

³⁸ Ali Yardım, "Mesnevî Hadisleri Üzerine Bir Araştırma", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 8/1 (1979), 47.

³⁹ Yardım, "Mesnevî Hadisleri Üzerine Bir Araştırma", 52.

⁴⁰ Karapınar, "Hz. Mevlânâ'nın Eserlerinde Hadis Kültürü", 122.

⁴¹ Yardım, "Mesnevî Hadisleri Üzerine Bir Araştırma", 48.

⁴² Karapınar, "Hz. Mevlânâ'nın Eserlerinde Hadis Kültürü", 119.

Muhaddisler, hadislere ezber ve nakil için belirlenen ilkeler çerçevesinde yaklaşırken, mutasavvıfların çoğunluğu ahlâkî çerçevede ve irşad temelli yaklaşmaktadır. Bu nedenle hadisleri mânen rivâyet etmekte ve sened zikretmemekte bir beis görmemişlerdir. Mutasavvıfların kitaplarında yer alan zayıf ve uydurma hadislerin altında yatan sebeplerden biri, eser sahibi tasavvuf âlimlerine duyulan güvenden kaynaklanmaktadır.⁴³ Bu durum göz önüne alındığında, *Mesnevî*’de geçen 158 hadisten 14 tanesi mevzû olarak değerlendirilmektedir. Bu da *Mesnevî*’deki hadislerin toplamı göz önüne alındığında %8’lik bir oranı ifade etmektedir.⁴⁴ Çalışmada *Mesnevî*’deki mevzû sayısının 15 adet olduğu tespit edilmiştir.⁴⁵

Sonuç olarak, *Mesnevî* kendine has üslubuyla hadislere yer veren bir eser olarak öne çıkmaktadır. Hz. Peygamber’e duyulan hürmet ve onun değerini belirlemede birçok beyti kaleme almıştır. Mevlânâ, bu hadisleri ele alırken kâlden ziyade hâle önem verdiği, irşadî ve ahlâkî temelli mânevî olgunluğu hedeflediği anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalar, *Mesnevî*’de yer alan hadis sayılarının tartışmalı bir konu olduğunu göstermektedir. Tartışmanın sebebi, hadislerin doğrudan veya dolaylı yoldan eserde geçmesi ve bazen bir hadisin birkaç yerde tekrarlanması durumudur. *Mesnevî*’deki

⁴³ Ahmet Yıldırım, “Tasavvufun Kaynağı Olarak Hadis”, *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 4/2 (2018), 52,63,64.

⁴⁴ Yardım, “Mesnevî Hadisleri Üzerine Bir Araştırma”, 51.

⁴⁵ 15 beyitte atıfta bulunulan hadisler mevzû oldukları adını vereceğimiz eserde geçen uydurma hadislerden faydalanarak saptanmıştır. bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis : Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*, ed. Hatice Hacer Erdem (İstanbul: Ensar Yayınları, 2022); Buna göre; Ârifin hâli uyanıkken de böyledir. Allah: “Onlar uykudadırlar” buyurdu, bundan ürkme bk. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, çev. Derya Örs - Hicabi Kırılancık (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 46 b.392; İçimde pusuya yatmış olan nefis halkına gelince, o hilede ve kinde bütün insanlardan daha beterdir. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 65 b. 907; Başlık:“En küçük cihattan en büyük cihada döndük” [hadisinin] yorumu1374. beyitten 1390. Beyite kadar bu hadisin işârî yorumu yapılır. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 82; O gizli bir hazinedir, doluluğundan yarıldı da toprağı göklerden daha parlak hale getirdi. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 135 b. 2862; Dekûkî, güzel bir siması olan âşık ve kerâmet sahibi bir efendiydi.Gündüz yolculukta, gece namazdaydı.Doğan gibi, şahbazdaydı gözü. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 373 b. 1922,1928; Çünkü bu dünya leş, murdar ve değersizdir. Böyle bir murdara nasıl ihtirasım olabilir?Köpek değilim ki ölmüşlerin perçemini kemireyim. Diriltmeye gelen İsa’yım ben. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 463 b.4543,4544; Bedenin şekli beden gibi gelip geçicidir. Ona pek gönül verme, çünkü o bir saatliktir. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 540 b. 1834; “Vatan sevgisi123” lafını geç, durma. A canım, vatan bu yanda değil, o yanda. Vatan istiyorsan öte yakasına geç ırmağın. Bu sahih hadisi yanlış okuma. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 552 b. 2205,2206; Elini pirin eline, o her şeyi bilen, bilgili, hikmet sahibi pire verdin mi kurtuldun demektir. Çünkü o, kendi zamanının peygamberidir ey mürit. Çünkü onda peygamberin ışığı görünmektedir. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 638,639 b. 740,741; Peygamber, “Kendisini bilen Allah’ı bilir” [sözünü] bunun için açıkladı, anlattı. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 691 b. 2113; Tertemiz aşk, Muhammed’e eş oldu da Allah o aşkın hatırına: “Sen olmasaydın” dedi. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 714 b. 2736; Tıpkı İsa gibi, Fırat onu başının üstüne alırdı; çünkü abihayat içinde batmaktan emindi. Ahmed der ki: Eğer yakini artsaydı, havaya binerdi de güvende olurdu. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 817 b. 1187,1188; Dost, yürüyüşüyle yol göstericidir. O yüzden Mustafa: “Ashabım yıldızlar gibidir” demiştir. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 868 b. 2466; “Ben göklere, boşluğa, yüce akıllara ve nefislere sığmadım da, Neliksiz, niteliksiz, sorgusuz sualsiz bir halde misafir gibi müminin kalbine sığdım.” bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 883 b. 3070,3071; “Ölmeden önce ölünüz”ün sırrı budur. Çünkü ölümünden sonra ganimetler elde edilir. bk. Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 909 b. 3838.

hadisler ulemâ-i rûsûm tarafından sika kabul edilen eserlerin, diğer hadis kaynaklarına göre daha fazla yer teşkil ettiği tespit edilmiştir.

Mevlânâ'nın hadislere yaklaşımını somutlaştırmak adına Tâhirulmevlevî'nin şerhinden faydalanarak atıf yapılan hadisleri inceleyecek ve araştırmamızı sonlandıracamız.

3.1.1 Mesnevî'den Örnek Hadis İktibasları

“Ey âşık, aşk, Tur’a can kesildi;

Tur mest oldu, Musa düşüp bayıldı.”⁴⁶

Cerîr b. Abdullah’dan rivâyet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Hz. Peygamber’in yanındaydık. Dolunay halindeki aya bakarak şöyle buyurdu: “Sizler şu ayı güçlük çekmeden gördüğünüz gibi, Rabbinizi göreceksiniz...”⁴⁷

Rûyetullah haktır. Allah’ın görülmesi ise benlikten sıyrılmak ile mümkündür. Bu ise ancak muhabbetullâh ile hâsıl olacak bir durumdur.⁴⁸ Muhabbetullâh, kişinin Allah’a olan derin sevgi ve bağlılığıdır. Bu sevgi, kişinin kalbinde ilâhî bir nurun doğmasına ve benlik perdelerinin aralanmasına vesile olur. Böylece, Allah’ın cemalini görme arzusu gerçek bir anlam kazanır. Kişinin kalbinde Allah’a olan muhabbet arttıkça, dünya üzerindeki fânîliklerden uzaklaşır ve ruhsal bir yükseliş yaşar. Bahsedilen yükseliş, kişinin mânevî olarak olgunlaşmasına, huzur ve sükûn bulmasına yardımcı olur.

Tasavvuf yolunda ilerleyen dervişler, muhabbetullâhı hayatlarının merkezine koyarak her nefeslerinde Allah’ı zikreder ve O’na yaklaşmanın yollarını ararlar. Bu yolda sabır ve azimle yürümek, kişinin ruhunu arındırır ve kötülüklerden uzak tutar. Böylece, ruhanî bir aydınlanma yaşanır ve kişi, Allah’ın varlığını daha derinden hisseder.

Sonuç olarak muhabbetullâh, insanın hayatına anlam katan ve onu yücelten en yüce duygulardan biridir. Bu sevgi, kişinin hem dünyada hem de ahirette mutluluğa erişebilmesi için bir vesiledir. Allah’a duyulan derin sevgi, insanı her türlü dünyevî bağdan kurtarır ve onu hakiki huzura ulaştırır. Bu tecrübeye ulaşan kişi ölmeden önce ölme sırrına ererek zerreden küreye Hakk’ı müşahade eder.

“Zekât verilmediği içindir ki; bulut gelip yağmur yağdırmaz.

Zinada da etrafta vebâ zuhur eder.”⁴⁹

⁴⁶ Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 33 b. 26.

⁴⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil Buhârî, *Sahih-i Buhârî*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ (Şam: Dâru İbn Kesîr, Dâru’l-Yemâme, 1993) “Mevâkî’üs Salah”, 16(No:554).

⁴⁸ Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 36 b. 88.

Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Hz. Peygamber bize yönelerek şöyle buyurdu: Ey muhacirler cemaati! Beş şey vardır ki, onlarla müptela olacağınız zaman hiçbir hayır kalmaz. Ben sizlerin o şeylere erişmenizden Allah’a sığınırım. O şeyler şunlardır: Bir milletin içinde zina ortaya çıkıp nihâyet o millet bu suçu alenî olarak işlediğinde, mutlaka içlerinde tâûn hastalığı ve onlardan önce gelip geçmiş milletlerde vuku bulmamış hastalıklar yayılır. Ölçü ve tartıyı eksik yapan her millet mutlaka geçim sıkıntısı ve başlarındaki hükümdarın zulmü ile cezalandırılırlar. Mallarının zekâtını vermekten imtina eden her millet mutlaka yağmurdan men edilir ve hayvanlar olmasa onlara yağmur yağdırılmaz. Allah ve Resûlü’nün ahdini bozan her milletin başına mutlaka Allah, kendilerinden olmayan düşmanı musallat eder ve düşman, o milletin elindekilerinin bazısını alır. Ve imamları (devlet adamları) Allah’ın kitabı ile amel etmeyip O’nun indirdiği hükümlerden işlerine geleni seçtikçe (diğer hükümleri uygulamadıkça), Allah onların azabını kendi aralarında hak kılar.”⁵⁰

Zekâtın verilmemesi ve zinanın yaygınlaşması umumi bir suçtur. Bu günahlar ne kadar bireysel olarak işlenmiş şer’i bir suç dahi olsa sessiz kalınması toplumu günah ve akabinde gelen cezaya ortak eder. Kur’ân-ı Kerîm’de geçmiş milletlerin kıssalarında bunun örneklerini görmek mümkündür. Neticede gayretullaha dokunan bu günahlar, helâka sebebiyet vermiştir. Zina ve zekâtın verilmemesi sebebiyle Allah’ın kullarını cezalandırması da kuraklık veya salgın hastalıklarla umûma mâl olmuştur.

“[Tâbip] rahatsızlığı gördü, gizli olan ona açıldı.

Ama o [durumu] gizleyip padişaha söylemedi.”⁵¹

“Müminin ferâsetinden sakının! Çünkü o Allah’ın nuruyla bakar.”⁵² Mürşid-i kâmil’in muhatabının, gönlündeki mânevî hastalıkları bir doktor titizliği ile teşhis ve tedavi etme kabiliyeti iktibas edilen hadisle delillendirilmiştir. Azıcık akıl sahibi bile insandaki elem ve sıkıntıyı sezmektedir. O halde, hadis ve beyitte tarif edilen ferâsetin ne ölçüde olduğunu tahmin etmek güçtür. Çünkü ferâset sahibi bu insanlar, Allah’ın nuru ile âlemi temaşa etmekte ve eşyanın hakikatine vâkıf olmaktadır.⁵³

Bu vasıflara sahip olan kimseler, insanların gönüllerinde saklı olan duyguları, düşünceleri ve niyetleri sezebilirler. Onlar, sadece zâhirî olana bakmaz, derinlerdeki gerçekleri de görürler. Bundan dolayı, mürşid-i kâmil ile karşılaşan kimseler, kendi iç dünyalarını daha iyi anlama ve mânevî hastalıklarını teşhis etme fırsatı bulurlar. Böylesi bir buluşma, kişiye ruhsal bir ayna tutar ve kendini daha iyi tanımasına yardımcı olur.

⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd El-Kazvîni İbn Mâce, *Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâki (Kahire: Daru’l İhyâi’l-Kütübî’l-Arabiyye, 2017) “Fiten” 22(No:4019).

⁵¹ Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 36 b. 106.

⁵² Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen*, nşr. Beşşâr Avvâd Maruf (Beyrut: Dâru’l-Garib’il-İslami, 1998) “Tefsiru’l-Kur’an”, 16.

⁵³ Mehmet Tahir Tâhirülmevlevî, *Şerh-i Mesnevî* (Şamil Yayınları, 1980), 1/131.

Mânevî arınma ve gelişim yolundaki farkındalık, kişinin kendi içsel yolculuğunda önemli bir adım teşkil eder. Nasihatler ve gösterilen yollar, kişinin ruhsal sağlığı ve huzurunu yeniden kazanmasına vesile olabilir. Bu nedenle, mürşid-i kâmil ile temas eden kişiler, onun rehberliğinde derin bir içsel huzur yaşarlar.

“İrmağa dönen gözlerinden kanlar

Aktı; yüzü canına düşman kesildi.”⁵⁴

“Bilmelisiniz ki, her nimet sahibine haset edilir.”⁵⁵ Zenginlik, güzel huy, hoş suret ve sîret Allah’ın nimetleri olmakla birlikte imtihanı da güzelliği ölçüsünde büyüktür. Hz. Yûsuf’un yüzünün güzelliğinden sebep zindana girmesi gibi sonraki üç beyitte geçen tavus kuşunun kanadının, ceylanın miskinin, tilkinin kürkünün ve filin dişinin güzellikleri canlarının düşmanı olmuştur.⁵⁶

Her biri kendi güzellikleriyle övülse de bu özellikler onların hayatlarına farklı zorluklar getirmiştir. Tavus kuşunun görkemli kanatları, onu avcıların hedefi haline getirir; ceylanın misk kokusu, onu daha çok tehlikeye atar; tilkinin parlak kürkü, insanların ilgisini celbeder; ve filin değerli dişleri, onu avcıların peşine düşmesine neden olur.

Güzellik, beraberinde hayranlık getirirse de aynı zamanda kıskançlığı ve tehlikeyi de davet edebilir. İnsanlar, sahip oldukları bu özelliklerin farkında olup, bunları nasıl koruyacaklarını ve dengeli bir şekilde hayatlarını nasıl sürdüreceklarını bilmelidir. Tüm bu güzellikler, aslında birer sınavdır ve sınavı geçmek başta tehlikelerin farkına varmak ve kalbi kâmil bir rehberin terbiyesiyle eğitmek gereklidir.

Unutulmamalıdır ki, asıl güzellik, insanın iç dünyasında saklıdır ve bu güzellik, dış görünüşten çok daha kalıcı ve değerlidir. Her insan kendi iç güzelliğini keşfetmeli ve geliştirmelidir. Bu içsel yolculuk, hayatı anlamlandırmanın ve gerçek mutluluğu bulmanın anahtarıdır.

“Kötü kişinin övülmesi yüzünden arş titrer;

Takva sahibi de onun övülüşünden suizan zanna düşer”⁵⁷

“Fasık övüldüğü zaman Allah gazap eder, arş titrer.”⁵⁸ Hak edilmediği halde kötü ahlâk sahibi bir zâtın methedilmesi yalan olur ve bu da dinimizce haramdır. Bir şahsın haram bir eylemi ile övünülmesi hem harama teşvik etmekte hem de gazâbı celbetmektedir.

⁵⁴ Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 40 b. 207.

⁵⁵ Nureddin el-Heysemi, *Mecmau’z-Zevaid ve Menbau’l Fevaid 8.Cilt*, çev. Fikret Güneş (Ocak Yayıncılık, 2010)8/195.

⁵⁶ Tâhirülmevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, 1/175-177.

⁵⁷ Rûmî, *Mesnevî-i Manevî*, 41 b. 240.

⁵⁸ Hatib et-Tebrizî, *Mişkatu’l Mesabih* (Çelik Yayınevi, 2013),1/260(No.4859).

Şakîyi methetmek ise bir menfaat sebebiyledir ki, bu da takva sahiplerinin sû-i zanna kapılmalarına bir vesiledir.⁵⁹

Bu tür davranışlar, toplumda güven ve adalet duygusunu zedeler. Doğruyu ve iyiyi teşvik etmek yerine, yanlış ve kötülüklerin öne çıkmasına neden olur. Dinimiz, insanların birbirine karşı dürüst ve âdil olmasını, kötü ahlâk ve davranışlardan kaçınmasını öğütler. Bu nedenle, her birey söz ve davranışlarında dikkatli olmalı, övgüyü hak edenlere karşı âdil bir tutum sergilemelidir. Toplumun huzuru ve bireylerin mânevî gelişimi için bu dengeyi korumak son derece önemlidir.

Sonuç

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde hadisler üzerinden sunduğu öğretiler, okurlarına derin bir mânevî anlayış kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu eser, sadece edebî bir metin değil, ayrıca İslâm'ın ahlâkî ve mânevî değerlerini şiirsel bir rehberdir. Mevlânâ'nın tasavvufî bakış açısı, hadislerin işârî yorumu ile birleşerek, okuyuculara derinlemesine düşünme ve kalplerinde mânevî bir yolculuğa çıkma fırsatı sunar. *Mesnevî*, her ne kadar tarihi bir dönemin ürünü olsa da içerdiği evrensel mesajlarla günümüz insanına da hitap etmeye devam etmektedir. Bu sayede, Mevlânâ'nın öğretileri ile tasavvufî yaklaşımları, sadece Anadolu'da değil; tüm dünya genelinde ilgi görmüş ve saygı uyandırmıştır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, tasavvufun inceliklerini ve İslâm'ın özünü anlamak isteyenler için vazgeçilmez bir kaynak olmaya devam etmektedir.

Mesnevî'deki hadisler, Mevlânâ'nın sûfî kimliği ile muhaddis yönünü birleştiren özgün bir yorum modeli sergilemektedir. Çalışma, şu bulguları ortaya koymuştur: *Mesnevî*'deki hadislerin %60'ı Kütüb-i Sitte kaynaklıdır. İşârî yorumlar, edebî metaforlarla desteklenmiştir.

Tasavvuf geleneğinde, hadislerin işârî yorumları önemlidir ve bu yorumlar, sûfilerin dini metinlere yaklaşımını anlamak açısından da kritiktir. Mevlânâ, *Mesnevî*'sinde yer verdiği hadislerle, okuyucularını içsel bir yolculuğa davet ederken, aynı zamanda peygamberin öğretilerini de derinlemesine kavramalarını sağlamaya çalışmıştır. Böylece *Mesnevî*, hem bir edebî eser hem de mânevî bir rehber olarak, Mevlânâ'nın derin dini bilgi ve anlayışını yansıtmaya açısından itibar görmektedir.

Elde edilen veriler, *Mesnevî*'deki hadislerin işârî yorumlarıyla esere edebî bir derinlik kazandırdığını ortaya koymaktadır. Mevlânâ, hadislerin sıhhati konusunda muhaddis sûfilerin çizgisini devam ettirmiş, az sayıda mânâsı sahih mevzû hadislere yer vermiştir.

⁵⁹ Tâhirülmevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, 1/189.

Mesnevî'nin kullandığı dil, sağladığı edebî zevk ve tasavvufî ahlâkî içerik, hadis ve Kur'ân kaynaklı yapısıyla birlikte, kitap efendileri ve saray eşrafı tarafından ilgi görmüştür. Ayrıca halk kitlelerinin Moğol mezalimi karşısında *Mesnevî* ile teskin olmalarına vesile olmuştur. İktibas edilen beyitlerin farklı şârihlerin yorumlarıyla karşılaştırılması, başka bir araştırma konusu olup, akademik inceleme ve araştırmaya ihtiyaç duymaktadır.

Konu ile ilgili en kapsamlı bilgiye Yardım ve Bayram'ın eserlerinden ulaşmak mümkündür. Bu alanda daha önce gerçekleştirilen çalışmalar gibi, bizim çalışmamızda *Mesnevî*'yi işârî yorum tarzı açısından ele almıştır. Araştırmamız diğer çalışmalardan farklı olarak, Mevlânâ'nın hadis edebiyatına katkısını içsel ve dışsal bağlamda ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, zengin içeriği ve derin anlamlarıyla, İslâm dünyasında önemli bir yere sahip olmaya devam etmektedir. Eserin etkisi, sadece edebî çevrelerle sınırlı kalmayıp, mânevî ve dinî hayatın birçok yönüne de ışık tutmaktadır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, geçmişten günümüze dek, okuyucularına ilham vermekte ve onları mânevî olgunluğa doğru bir yolculuğa çıkarmaktadır. Bu nedenle, *Mesnevî*'yi anlamak, Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncesini ve İslâm anlayışını daha iyi kavramak için önemlidir.

Kaynakça

- Avcı, Seyit. *Sufilerin Hadis Anlayışı Bursevi Örneği*. Ensar Yayıncılık, 2004.
- Bayram, Fatih. “Mevlânâ'nın Mesnevî'si Ekseninde Hadis Yorumu Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi* 3/1 (2019), 15-39.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâîl. *Sahih-i Buhârî*. nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ. 7 Cilt. Şam: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Yemâme, 5. Basım, 1993.
- Çelik, İsa. “Mesnevî-i Manevî”. *Tasavvuf Klasikleri*. ed. Ethem Cebecioğlu. 399-446. Ankara: Erkam Yayınları, 2010.
- Heysemi, Nureddin el-. *Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l Fevaid* 8.Cilt. çev. Fikret Güneş. Ocak Yayıncılık, 2010.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd El-Kazvîni. *Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâki. Kahire: Daru'l İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 2017.
- Karapınar, Fikret. “Hz. Mevlânâ'nın Eserlerinde Hadis Kültürü”. *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 15/1 (2015), 117-137.
- Koçkuzu, Ali Osman. “Mesnevî'nin Birinci Defterinde Hazret-i Peygambere ve Hadislerine Yapılan Atıflar Üzerine”. *Diyanet Dergisi* 23/2 (1987), 25-34.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Özköse, Kadir. *Anadolu Tasavvuf Önderleri*. İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2. Basım, 2016.

- Rûmî, Mevlânâ Celâleddin-i. *Mesnevî-i Manevî*. çev. Derya Örs - Hicabi Kırılancı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Tâhirülmevlevî, Mehmet Tahir. *Şerh-i Mesnevî*. Şamil Yayınları, 2. Basım, 1980.
- Tebrizî, Hatib et-. *Mişkatu'l Mesabih*. Çelik Yayınevi, 2013.
- Tek, Abdurrezzak. *Tarihi Süreçte Tasavvuf Ve Tarikatlar*. Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 6. Basım., 2022.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-. *Sünen*. nşr. Beşşâr Avvâd Maruf. Beyrut: Dâru'l-Garib'il-İslami, 1998.
- Uysal, Muhittin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis : Tasavvuf Kaynaklarındaki Tartışmalı Rivayetler*. ed. Hatice Hacer Erdem. İstanbul: Ensar Yayınları, 2. Basım., 2022.
- Ünlü, Gülcan. *Mesnevî-i Şerîf'te Hz. Peygamber*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yardım, Ali. "Mesnevî Hadisleri Üzerine Bir Araştırma". *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 8/1 (1979), 44-54.
- Yıldırım, Ahmet. "Tasavvufun Kaynağı Olarak Hadis". *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 4/2 (2018), 51-70.